

УДК 340.5:341.242(477)
DOI 10.31732/2708-339X-2025-18-A2

РИМСЬКЕ ПРАВО ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КУРС УКРАЇНИ: ЗНАЧЕННЯ КЛАСИЧНИХ ПРАВОВИХ КОНСТРУКЦІЙ

Белявська С.Ю.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: beliaivskas@krok.edu.ua
ORCID : <https://orcid.org/0009-0009-0522-3266>

ROMAN LAW AND UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION COURSE: THE SIGNIFICANCE OF CLASSICAL LEGAL CONSTRUCTIONS

Bieliavska S. Y.,

Candidate of Law
Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines,
«KROK» University,
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: beliaivskas@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0522-3266>

Анотація. У статті комплексно досліджується значення римського приватного права для модернізації цивільного законодавства України в умовах реалізації євроінтеграційного курсу та переходу до сучасних європейських стандартів правового регулювання. Підкреслюється, що гармонізація українського приватного права з правом Європейського Союзу не може обмежуватися технічним відтворенням чи формальним адаптуванням окремих норм. Вона передбачає глибше завдання, узгодження концептуальних принципів, які лежать в основі європейських кодифікацій, більшість з яких історично спираються на римську правову традицію. Римське приватне право забезпечує фундаментальну методологічну основу для впорядкування інститутів цивільного законодавства, визначення логіки його структури та формування стійких правових підходів, зрозумілих і прийнятних для правових систем країн ЄС.

У роботі показано, що застосування римських правових ідей має прямий вплив на визначення співвідношення речових і зобов'язальних прав, на формування принципів договірних відносин, правил належного виконання зобов'язань, засад відшкодування шкоди та механізмів захисту права власності. Особливу увагу приділено тому, як ці положення відображені у структурі та змісті Цивільного кодексу України, а також тому, які прогалини та внутрішні суперечності українського приватного права можуть бути вирішені через більш цілісне використання класичних правових конструкцій.

Проаналізовано канали прямого й опосередкованого впливу римської правової думки, зокрема через німецьку, французьку, італійську та інші європейські кодифікації, що слугують орієнтиром для модернізації Цивільного кодексу України. В роботі окреслено перспективні напрями розвитку приватного права, які активно формуються в країнах ЄС і можуть бути ефективно впроваджені в Україні, удосконалення інститутів договірного права, переддоговірної відповідальності, зміцнення гарантій добросовісності сторін, підвищення рівня логічної узгодженості та прогнозованості правового регулювання.

Зроблено акцент на тому, що значення римської правової традиції є насамперед практичним: вона забезпечує системність, стабільність та універсальність правових рішень, сприяє підвищенню правової визначеності та формує єдиний інтелектуальний простір приватноправового мислення. Показано, що опора на ці класичні засади дозволяє Україні вибудувати сучасну, узгоджену з європейськими підходами модель приватного права, що є необхідною умовою для ефективної імплементації стандартів ЄС та подальшого розвитку національного законодавства. У підсумку робиться висновок, що римське право має залишатися ключовим інструментом для глибинної модернізації цивільно-правової системи України, забезпечення її конкурентоспроможності та інтегрованості в правовий простір Європейського Союзу.

Ключові слова: римське право; цивільне законодавство України; євроінтеграція; модернізація права; цивільний кодекс, гармонізація законодавства.

Формул: 0; **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 6.

Abstract. The article comprehensively examines the significance of Roman private law for the modernization of Ukrainian civil legislation in the context of European integration and the transition to modern European standards of legal regulation. It is emphasized that the harmonization of Ukrainian private law with European Union law cannot be limited to technical reproduction or formal adaptation of individual norms. It involves a deeper task, namely the harmonization of conceptual principles underlying European codifications, most of which are historically based on the Roman legal tradition. Roman private law provides a fundamental methodological basis for the systematization of civil law institutions, the definition of the logic of its structure, and the formation of stable legal approaches that are understandable and acceptable to the legal systems of EU countries.

The paper shows that the application of Roman legal ideas has a direct impact on determining the relationship between property rights and contractual rights, on the formation of principles of contractual relations, rules for the proper performance of obligations, principles of compensation for damage, and mechanisms for protecting property rights. Particular attention is paid to how these provisions are reflected in the structure and content of the Civil Code of Ukraine, as well as to what gaps and internal contradictions in Ukrainian private law can be resolved through a more holistic use of classical legal constructs.

The channels of direct and indirect influence of Roman legal thought are analyzed, in particular through German, French, Italian, and other European codifications, which serve as a guideline for the modernization of the Civil Code of Ukraine. The work outlines promising areas of development of private law that are actively being formed in EU countries and can be effectively implemented in Ukraine, improving the institutions of contract law, pre-contractual liability, strengthening guarantees of good faith of the parties, and increasing the level of logical consistency and predictability of legal regulation.

Emphasis is placed on the fact that the significance of the Roman legal tradition is primarily practical: it ensures the consistency, stability, and universality of legal decisions, contributes to greater legal certainty, and forms a unified intellectual space for private law thinking. It is shown that reliance on these classical principles allows Ukraine to build a modern model of private law that is consistent with European approaches, which is a necessary condition for the effective implementation of EU standards and the further development of national legislation. In conclusion, it is argued that Roman law should remain a key instrument for the in-depth modernization of Ukraine's civil law system, ensuring its competitiveness and integration into the legal space of the European Union.

Key words: Roman law; civil legislation of Ukraine; European integration; modernization of law; civil code; harmonization of legislation.

Formulas: 0; **fig.:** 0, **tabl.:** 0, **bibl.:** 6.

Постановка проблеми. Євроінтеграційний курс України потребує глибокого оновлення цивільного законодавства відповідно до європейських стандартів. Проте сучасні правові моделі ЄС значною мірою ґрунтуються на римському приватному праві, яке історично сформувало структуру й логіку континентальної правової системи. В українському праві ці засадничі підходи відтворені лише частково, що зумовлює фрагментарність регулювання та концептуальні прогалини. Тому постає проблема: модернізація Цивільного кодексу України неможлива без повернення до римських правових конструкцій як методологічної основи, що забезпечує системність, узгодженість і сумісність із правовим простором ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впливу римського приватного права на сучасне українське цивільне законодавство

знаходить відображення у працях низки дослідників. Питання рецепції римських правових конструкцій у національній правовій системі висвітлюються у роботах Романіва Х. та Породька В., які розглядають римське право як методологічну основу європейської правової традиції. Теоретичні аспекти інститутів римського цивільного права, зокрема речових і зобов'язальних прав, систематизовано у навчальних і довідкових виданнях Козуб І., Боднарук М. та в матеріалах спеціалізованої юридичної літератури. Окремі напрями впливу римського права на сучасні правові відносини, зокрема сімейно-приватні та майнові інститути, аналізуються у працях Пономаренко О., Мешкової К. та Белявської С.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень, комплексного аналізу того, як саме римські приватноправові

конструкції можуть бути використані для модернізації Цивільного кодексу України в умовах євроінтеграційного курсу, наразі бракує. Недостатньо опрацьованими залишаються питання практичного застосування класичних інститутів під час оновлення структури національного законодавства, а також механізмів гармонізації українського приватного права з європейською моделлю через звернення до римської правової традиції.

Формулювання мети. Метою статті є з'ясування значення римського приватного права для розвитку та модернізації цивільного законодавства України

Виклад основного матеріалу. Проголошений євроінтеграційний курс України поставив перед національною правовою системою завдання глибокої трансформації, що виходить далеко за межі технічного запозичення актів права ЄС. Йдеться про системне оновлення цивільного законодавства, яке повинно бути концептуально узгодженим із правовими традиціями європейського континентального простору. Необхідність такої адаптації є прямим наслідком виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, яка вимагає гармонізації приватного права відповідно до європейських стандартів. Саме тому звернення до римського приватного права як до фундаменту романо-германської правової сім'ї є не просто доцільним, а методологічно необхідним. Повернення до римських витоків дозволяє вибудувати модернізацію Цивільного кодексу України не стихійно, а на основі перевірених, логічно довершених принципів, які є спільними для правових систем держав Європейського Союзу.

Римське право сформувало універсальну правову матрицю, яка стала інтелектуальною основою усієї континентальної юридичної традиції. Його спадщина – це не лише історичний артефакт, а дієва методологія, здатна забезпечити системність, логічність та прогнозованість правового регулювання. Класичний поділ правової матерії на особи, речі та позови, запропонований римськими юристами, заклав стійку

структуру, на основі якої вибудовувалися всі великі європейські кодифікації від Code civil до Німецького цивільного укладення. Ця ж система вплинула на формування канонічного права та стала йому методологічною основою. Українське цивільне законодавство, належачи до романо-германської правової сім'ї, природно продовжує цю традицію, а модернізація ЦКУ в умовах євроінтеграції вимагає повернення до цих засад, оскільки саме вони забезпечують максимальну сумісність з правовим простором ЄС [1, с. 393].

Не менш вагомим є значення пандектної системи, створеної німецькою історичною школою, яка, ґрунтуючись на римських конструкціях, виробила метод глибокої систематизації норм приватного права. Пандектна методологія, орієнтована на логічне впорядкування інститутів, стала взірцем для більшості сучасних цивільних кодексів Європи [2]. У контексті реформування ЦКУ застосування такої моделі дає можливість впорядкувати інститути майнових та зобов'язальних прав, усунути дефекти структури Кодексу та зробити українське право зрозумілим для іноземних інвесторів, що є важливою складовою євроінтеграції.

Рецепція римського права в Україні не була механічним копіюванням. Це багатовіковий творчий процес, у якому споконвічні правові ідеї адаптувалися до соціальних умов різних епох. Цивільний кодекс України містить як прямі рецепції, норми, що відтворюють римські конструкції безпосередньо, так і непрямі, які перейшли в українське право через німецьку, французьку або інші європейські правові системи. Така подвійна природа рецепції пояснює схожість ЦКУ з європейськими кодифікаціями та водночас демонструє належність українського цивільного права до тієї ж правової сім'ї.

Одним із найважливіших внесків римського приватного права є доктрина розмежування речових та зобов'язальних прав. Відмінність між *jus in rem* та *jus obligationis* є фундаментальною, оскільки визначає природу майнових відносин. Римські юристи сформулювали концепцію

абсолютного характеру речових прав, які діють проти всіх, та відносного характеру зобов'язань, що існують лише між кредитором і боржником [3]. Ця логіка повністю відтворена у ЦКУ. Інститути захисту власності – виндикація та негаторний позов також прямо походять із римського права й сьогодні виконують важливу функцію забезпечення стабільності правопорядку. Саме наявність цих універсальних інструментів робить українську систему захисту власності зрозумілою для інвесторів з країн ЄС, де аналогічні конструкції діють понад тисячу років.

Ще одним прикладом глибинного впливу римського права є принцип *pacta sunt servanda*, який лежить в основі як цивільного, так і міжнародного права. Верховний Суд України активно використовує цю доктрину для обґрунтування обов'язковості виконання рішень ЄСПЛ та інших міжнародних зобов'язань України, що підкреслює єдність національного правового ладу з європейським [4]. Римська правова традиція демонструє, що дотримання договорів є не лише юридичним, а й морально-ціннісним імперативом, без якого не можливе існування правового порядку.

Окрему увагу привертають напрями модернізації цивільного законодавства, що безпосередньо ґрунтуються на класичних засадах. Одним із них є інститут переддоговірної відповідальності – *culpa in contrahendo*. Хоча в українському праві цей інститут ще не кодифікований, його активне дослідження свідчить про орієнтацію України на європейську договірну модель. Пошук оптимальної концепції цієї відповідальності повторює римську логіку розмежування між деліктами та зобов'язаннями, а також дозволяє впровадити у ЦКУ механізм, що давно використовується в Німеччині, Австрії та Швейцарії.

Римська спадщина проявляється також у спробах відновити структурну логіку цивільного законодавства, властиву європейським кодифікаціям. Це особливо помітно при аналізі такого джерела, як *Draft Common Frame of Reference* модельного акту, який став результатом

багаторічних наукових досліджень у ЄС. Основою більшості правил DCFR є саме римські конструкції, адаптовані до сучасних потреб внутрішнього ринку. Тому орієнтація України на DCFR природно передбачає опору на римську нормативну традицію.

Римська правова традиція продовжує впливати і на правозастосування. Українські суди дедалі частіше використовують латинські сентенції для точного формулювання правових позицій, посилаються на класичні поняття та підходи, що свідчить про формування в Україні правового мислення, характерного для європейського правового простору. Латинізація судових рішень не є даниною моді – це ознака транснаціонального характеру права і свідчення того, що українські суди долучаються до уніфікованої європейської юридичної традиції [6, с. 100].

Римське право виступає не лише історичним підґрунтям, але й актуальним інструментом побудови модернізованої моделі приватного права України. Його концептуальна довершеність, універсальність і гнучкість дозволяють забезпечити сумісність української правової системи з європейською, створюють передумови для ефективної імплементації стандартів ЄС та формують культуру правового мислення, необхідну для розвитку демократичної та правової держави. Рецепція римського права в Україні є не механічним відтворенням, а свідомим поверненням до спільних європейських коренів, що й становить сутність євроінтеграційного процесу в галузі приватного права.

Висновки. Римське приватне право продовжує відігравати ключову роль у формуванні сучасної моделі українського цивільного законодавства, особливо в контексті євроінтеграції. Гармонізація права України з правом ЄС неможлива без опори на класичні правові конструкції, які забезпечують системність, логічність і передбачуваність правового регулювання. Саме римські принципи стали основою європейських кодифікацій, а тому повернення до них є природним кроком у

модернізації Цивільного кодексу України.

Рецепція римського права в Україні має як прямий, так і опосередкований характер, що зближує українське цивільне право з правовими системами держав ЄС. Ключові інститути розмежування речових і зобов'язальних прав, класичні способи захисту власності, принцип *pastra sunt servanda* залишаються актуальними та забезпечують відповідність українського законодавства європейським стандартам.

Зростання ролі римської правової доктрини у судовій практиці та наукових

дослідженнях свідчить про формування в Україні правового мислення, притаманного континентальній традиції. Це підсилює інтеграцію нашої правової системи в спільний європейський простір.

Отже, римське право виступає не лише історичним фундаментом, а й практичним інструментом модернізації приватного права України. Спирання на його засади є необхідною умовою успішної реалізації євроінтеграційного курсу та побудови сучасної, гармонізованої з ЄС правової системи.

Література:

1. Романів Х.Б. Рецепіювання римського приватного права у цивільному праві України як підтвердження приналежності до європейської правової сім'ї. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Право* / голов. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород. 2024. Т. 1. Вип. 84. С. 390–396. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/311827/302974>.
2. Основи римського цивільного права : навч. посібник / Козуб І.Г., Боднарук М.І. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Федьковича Ю., 2020. 488 с. URL: <https://cgp.nmu.org.ua/ua/doc/osnovi.pdf>.
3. Римське приватне право. 1. Поняття речового і зобов'язального права. *Безкоштовна бібліотека підручників*. URL: <https://www.info-library.com.ua/books-text-7653.html>.
4. Пономаренко О.М., Мешкова К.О. Рецепція римського приватного права у сфері правового регулювання передшлюбних відносин. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Серія: Право*. 2024. № 40. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/16422>.
5. Белявська С.Ю. Поняття власності в римському цивільному праві та його еволюція. *Правові горизонти*. 2025. Т. 26. № 3. С. 29-39. URL: <https://legalhorizons.com.ua/lh/article/view/217>.
6. Породько В.В. Римське приватне право в контексті уніфікації та гармонізації європейського приватного права. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 1(91). С. 97–102. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/343259>.

References:

1. Romaniv, K. B. (2024). Reception of Roman private law in the civil law of Ukraine as confirmation of belonging to the European legal family. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 1(84), 390–396 [in Ukrainian]. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/311827/302974>
2. Kozub, I. H., & Bodnaruk, M. I. (2020). *Fundamentals of Roman civil law: A study guide*. Chernivtsi: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University [in Ukrainian]. <https://cgp.nmu.org.ua/ua/doc/osnovi.pdf>
3. *Roman private law. 1. The concept of property law and law of obligations*. (n.d.). Free Textbook Library [in Ukrainian]. <https://www.info-library.com.ua/books-text-7653.html>
4. Ponomarenko, O. M., & Meshkova, K. O. (2024). Reception of Roman private law in the field of legal regulation of premarital relations. *Collection of Scientific Papers of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Series: Law*, (40) [in Ukrainian]. <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/16422>
5. Bieliavska, S. Y. (2025). The concept of ownership in Roman civil law and its evolution. *Legal Horizons*, 26(3), 29–39 [in Ukrainian]. <https://legalhorizons.com.ua/lh/article/view/217>
6. Porodko, V. V. (2025). Roman private law in the context of unification and harmonization of European private law. *Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 1(91), 97–102 [in Ukrainian]. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/343259>

Стаття надійшла до друку 01 грудня 2025 року